

Pool novembrit pori-, pool talvekuu

■ “Tänavune sügise kannab erakorralise pitsatit otsa ees” – Postimees, 6. detsember 1929

Mõnel aastal tundub üpris veider, et novembrit kutsutakse talvekuuks. Viimastel aastatel sobiks talle hoopis enam porikuu nimi.

Tänavu õigustas kumbki nimi end pooltel päevadel – talve moodi keeras ilm alles kuu keskel.

Neljas koht

Äsjase novembri iseloomustamiseks kõlbab enamasti kasutada samu sõnu nagu 1929. aasta Postimehes.

“Taevast on ühtlases pilves, nagu halli pakkimise paberise mähitud, maapind mustab üliniiskusest... Sõiduteel aga liimerdab pori, mida vuravad mootorsõidukid nii ohtralt igas suunas pritsivad ning iga kodaniku kehakatte omapäraseks kirjuks täpivad. Meeleolugi on langenud. Ka linnas vaadatakse igatsedes tuhk-halli taeva poole, kas ei hakka kord külmataat lund puistama. Asjatundjad ütlevad koguni, et nii sooja sügist pole varem olnudki.”

Tol kaugel aastal, muide, oli novembri keskmine õhutemperatuur Tartus täpselt samasugune kui tänavu: +2,9°. Sademeid tuli aga siis tunduvalt rohkem, 58 mm praeguse 34 vastu. Sellest ilmselt ka kurtmised “üliniiskuse” pärast.

Kolmveerand sajandi tagune sügis oli tõesti harukordne, sest kolme ametliku sügiskuu (september–november) keskmine õhutemperatuur oli +7 kraadi, soojemad sellest olid tollases Tartu mõõteteras (s.t alates 1865. aasta detsembrist) vaid 1878 ja 1924 (+7,5°).

Praeguseks ajaks on kliima soojenemine (?) viinud aga 1929. aasta tulemuse kuhugi teise kümnesse, seevastu trügis tänavune sügis oma +7,8 kraadiga neljandaks! Soojemaks on leitud olevat 1934 (+8,7°) ning 1938 ja 1967 novembrid +8,3 kraadiga.

Ei külmetanud mardid...

...ega kadrid. Mõlemal tähtsal päeval oli ilm suhteliselt soe. Seega peaks vanarahvatarkuse järgi jõulud soojad tulema. Kogu Eesti novembri keskmiseks õhutemperatuuriks arvutati meteoroloogia ja hüdroloogia instituudis +3,2 kraadi, pikaajalisest keskmisest ehk normist +2,5 kraadi kõrgem näit.

Kõige soojem oli endiselt jäävaba mere ääres (Ristnas +5,9°), jahedam aga ikka riigi külmapiiril – Jõgeva kandis (Väike-Maarjas +2,4° ja Jõgeval +2,5°).

Üksikute päevade temperatuurid kõikusid +12,3° (hingedepäeval Võrus) ja –10,7° (27. nov Valgas) vahel.

Meie sünoptikud olid rõõmsad, sest nende lumise talve alguse ennustus – suurem lumesadu ning külma saabumine 17. novembril – läks täkkesse. Kui Tartu kant ei saanud kuu lõpuni üle 5 sentimeetri lund, siis kohati tuli seda nagu kottist: Sakala kõrgustikule kolm korda enam.

“Maal oodatakse enne lund, siis alles jõulusid. Võib olla, et tulevad korraga. Siis oleks rõõm kahekordne,” kirjutas Postimees 76 aasta eest.

Tänavu jääb lootat, et see valge kiht jääks maad ikka pike-malt katma.

Samas ei taheta kõva külma (kuigi on teada, et pakase ajal kannatavad peale inimeste ka pisikud). Sageli on sooja sügise järel tulnud “normikohane” talv, kuid on ka hoiatavaid näiteid päris lähiajaloo: sooja 1978. aasta sügise kannul saabus rekordiliselt karm jõulukuu (keskmise temperatuuriga Tartus –19,9°, aasta viimasel päeval Narvas koguni –42,6°!).

Sademetega november ei üllatanud – oli keskeltläbi päris tavaline kuu (Eesti keskmiseks tuli 58 mm – normist 1 mm võrra vähem). Siiski ainult “keskeltläbi”, sest paiguti olid taevast tulnud veekogused vägagi erinevad: Sõrves 93, Võrus seevastu vaid 28 mm.

Muidu Eesti suhtes sõbralik ilmataat mängis kuu keskel Ülemiste vanakest, ähvardades meie kuurortlinnad ära uputada. Õnneks see lugu ähvardusega piirduski. Suur kahju jäi tegemata.

Viimase 72 aasta jooksul on üleujutus tabanud pärnakaid 30 korral, enamasti just novembris. Mis ja kuidas, sellest on plaanis peatselt kirjutada siinsamas Maalehe ilmaküljel.

Ilmast mujal...

Meie ilm oli muu maailma omaga võrreldes suisa lust ja lillepidu. Toosama sügistorm nimega Olaf, mis meid vaid kõvasti ehmatas, rippis lääne- ja põhjanaabreid päris korralikult.

USA keskosariikides märatses üle 40 tornaado, tormide põhilisest tegevusajast suvest hiljaks jäänud, see-eest tige-dad: tappes kümneid inimesi.

30. novembril lõppes ametlik orkaanide hooaeg Atlantidil. Kahekümne kuuest nimega troopilisest tormist tegutses novembris kolm – Gamma, Delta ja Epsilon. Tavapärase nimekirja sai teatavasti otsa 22. oktoobril, kui areenile astus Alpha.

Nendest 26st (keskmise tormide arv on sealkandis 11) oli orkaane 13, neist omakorda

kõrgemat, viiendat kategooriat väärts kolm fuuriat: Katrina, Rita ja Wilma.

Novembris oli kõvim tegi ja Gamma, mis tappis Kesk-Ameerikas ligi poolsada elanikku.

Kuu lõpul tekitasid lumesöödud kaose Lääne- ja Kesk-Euroopas. Hollandis ulatusid autoummikud 70 kilomeetrit. Ei saanud lennukid lennata ega laevad ujuda.

...ja muiste

1905. aasta talvekuu Tartus oli tavaline (+0,6° ja 46 mm).

Postimehe kirjasaatjad andsid teada:

Suhumist. Maisi – kukurusi-saak on tänavu alla keskmist. Leib, mis sellest tehak-

se, on kibe ja viha. Viina saak on vähene, väärtuse poolest aga seda parem. 8. oktoobril olev maavärisemine pani ka Estonia külas majariistad liikuma.

Tartust. Esimese saani tee üle võivad täna (1. nov.) Tartu elanikud rõõmu tunda. Täna hommikul olevat mõned voo-rimehed juba varakult saanidega platsis, kihutasivad “esimest käsiraha” saama.

Vändrast. Praegu on siin linaharimine käsil. Lina saak on hää, üksi hinnad teevad siin muret.

Jõhvist. Rukis oli tera ja väljaanni poolt mullusest hästi parem, kõrre poolest jäi ta aga palju taha.

AIN KALLIS

Milline tuleb detsember?

Tänavu detsembris on oodata normilähedast või veidi külmemat ilma. Kuu algus on suhteliselt soe ja rannikul lausa sula. Külmalaineid võib oodata kuu teisel poolel ning üksikute öödel võib õhutemperatuur langeda alla –25°. Sademeid on normi piires, paiguti rohkem ning enamik sademeid langeb lumena.

EMHI

Detsembri ilmarekordid

• Kõige soojem Eesti keskmine	+2,2°	1972
• Kõige külmem Eesti keskmine	–10,7°	1978
• Kõige kuivem Eesti keskmine	22 mm	1978
• Kõige sajusem Eesti keskmine	80 mm	1999
• Kõrgeim õhutemperatuur	10,1°	Türi 4. XII 1986
• Madalaim õhutemperatuur	–42,6°	Narva 30. XII 1978

Absoluutrekordid detsembris

- Õhurõhu miinimum 936,0 hPa (702 mm Hg) Väike-Maarja 16. XII 1982
- Kõige tuulisem kuu (suurim keskmine tuulekiirus) 11,9 m/s, Sõrve, 1898

Allikas: EMHI